

KONFLIKTUSOK, HÁBORÚK

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988. 305 o.)

A Zrínyi Katonai Kiadó a közelmúltban jelentette meg Ágh Attila: „Konfliktusok, háborúk” című, mély gondolatokat tartalmazó, tudományos igényességgel megírt munkáját.

A szerző bevezetőjét azzal indítja, hogy az utóbbi években lényeges változások következtek be különösen a Szovjetunió, de az egész szocialista világ külpolitikájában. Ez az új politikai gondolkodás változást követel a nemzetközi biztonság filozófiájában, a stratégiai gondolkodás és a hadsereg szerepkörének megítélésében is. Ehhez szükséges újra gondolni a második világháború után kialakult bipoláris világtörténelmi fejlődését. Ugyanakkor a sikeres párbeszédhez szükséges van az átfogó nemzetközi viszonyok marxista elméletére és ezen belül biztonságfilozófia kialakítására. Annál is inkább, mert a szocialista országokban jelenleg is csak kialakulóban van a nemzetközi viszonyok elmélete, ezzel szemben Nyugaton ezen a téren a második világháború óta óriási mennyiségű anyag halmozódott fel, ezeket elmélyült marxista kritikája elengedhetetlen.

Az utóbbi évtizedben a nemzetközi biztonság szűkebb, katonai fogalma helyett a komplex fogalom került előtérbe, amelybe beletartoznak — a katonai mellett — a gazdasági, politikai, kulturális, ideológiai stb. vonatkozások is. Az új politikai gondolkodás alapját a kölcsönös, kiegyensúlyozott és elegendő biztonság fogalmai alkotják, a biztonságot nem egymás rovására akarják fokozni, hanem valamennyi résztvevő számára együttesen magának a nemzetközi rendszernek a biztonságát kívánják növelni.

A fent említettekből kiindulva a szerző a mű feladatát a következőkben határozza meg:

„Ez a könyv arra törekszik, hogy a széles nemzetközi irodalomra támaszkodó, elmélyült elméleti elemzéssel, vagyis a nyugati szakirodalom kritikai elemzése alapján mutassa be az új biztonságfilozófiát. Különös figyelmet fordítunk tehát az idehaza alig ismert nyugati szakirodalom kritikai ismertetésére, és a marxista nemzetközi viszonyok elmélete széles ívű megalapozására. Nem kívánunk a nemzetközi fegyverzetkorlátozási tárgyalások menetéhez naprakészen kapcsolódni, s egyáltalában azok konkrét történetét felidézni, hanem sokkal inkább a nemzetközi biztonsági rendszerek történetét és elméletét, mint a mai változások általános hátterét szeretnénk felvázolni, amely segítséget nyújthat a szélesebb olvasóközönségnek a globális rendszer dinamikája és távlati megismeréséhez”.

A mű bevezetővel és jegyzetapparátussal együtt négy fejezetből áll, ezek a következők: „Konfliktus és együttműködés a globalizált világban”, alfejezetei: „bevezetés a konfliktuselméletbe; a biztonság elméletek hagyományos vitája; a biztonság fogalma a kölcsönös összefüggések korában.”

A konfliktus és együttműködés egymást feltételező fogalmak kül- és belpolitikai szempontból egyaránt, e fejezetben a szerző külön-külön kívánja bemutatni a nyugati szakirodalom alapján kialakult konfliktuselmélet alapjait, illetve a nemzetközi biztonságról alkotott koncepciókat.

A második fejezet a „Nemzetközi konfliktusok, főbb elméletek és típusok” címet viseli és két alfejezetből áll. Ebben a részben a szerző felvázolja az ezerkilencszáznyvenötvenes években — főleg Amerikában — folyó, az általános konfliktuselmélet megalkotására irányuló erőfeszítéseket, illetve a hatvanas évektől bekövetkezett változásokat, amikor is az elméleti kutatás fő iránya áttért a két nagyhatalom között lehetséges konfliktusok tanulmányozására és ebből próbálja megalkotni a nemzetközi konfliktusrendszerek átfogó leírását, illetve végrehajtja a tipizálást. A feladatát a szerző szavaival így foglalhatjuk össze: a kutatási folyamat „... áttekintése és a szocialista országokban folyó konfliktuskutatással való egybevetése hasznos és egyben szükséges kiindulópont a nemzetközi konfliktusok marxista elmélete rendszeres kifejtéséhez.”

A harmadik rész, két alfejezettel, „A háborúról” szól. A háború tanulmányozása és elméletének kialakulása évszázadokkal korábban megvalósult. Ezzel együtt a különböző korokban a háborúra feltett kérdések és a rájuk adott válaszok más-más jellegűek. Ez abból adódik, hogy a háború történelmileg determinált, a társadalmi formációtól függő. Marx, Engels, de még Lenin is a kapitalizmus viszonyai között vizsgálta a háború problematikáját. A második világháborút követően nyugaton a nemzetközi konfliktuskutatással összefonódva a háború elméleti kérdéseinek vizsgálata igen széleskörűen kiterjedt, a társadalomtudományok valamennyi ága foglalkozott a kérdéssel és komoly eredményeket ért el. A szerző ebben a fejezetben elvégzi az említett eredmények kritikai értékelését, előbb a háború általános elméleti kérdéseiben, majd a jelenlegi háborúk fajtáinak megítélésében.

Az utolsó rész az „Ellenségképek, avagy a nukleáris kor biztonságfilozófiája” címet viseli.

Véleményem szerint a mű legértékesebb része, ugyanis az első három részben a szerző nemzetközi konfliktussal és a háborúkkal kapcsolatos nyugati elméletek kritikai elemzésével történeti és elméleti alapot teremt az új biztonságfilozófia megalkotásához, melyet a negyedik fejezet körvonalaz.

Ebben a részben a vizsgálat tárgyát képezi a két világrendszer között lehetséges termokleáris világháború. A szerző a téma elemzését az új szovjet politikai gondolkodás szempontjainak figyelembevételével végzi el. Rámutat, hogy az új megközelítés új külpolitikai és katonai doktrínát követel, ami a Szovjetunióban már nagy vonalaiban kialakult. A könyv végén a szerző megrajzolja a közeljövő valószínű távlatait az új biztonságfilozófia tükrében.

Végezetül, a mű tudományos hozzáértéssel és nagy körültekintéssel, széles forrásbázis

felhasználásával íródott, az elemzések és megállapítások megalapozottak. A könyv érdekes, újszerű megközelítése és feldolgozása a témának, olyan kérdéseket és filozófiai fogalmakat elemez, amelyek nálunk ezidáig jószerivel ismeretlenek voltak, ugyanakkor változó világunk problémáinak megértése, a hozzájuk való alkalmazkodó készség kifejlesztése szükségessé teszi felvetésüket. A kifejtett gondolatok azonban nehéz olvasmányt jelentenek a filozófiában és a nemzetközi konfliktuskutatásban tájékozatlan olvasó számára. A nehézséget az okozza, hogy sok újszerű idegen kifejezést alkalmaz, másrészt a bemutatott szerzők és művek — miként a bevezetőben a szerző is említi — idehaza alig ismertek, sőt a hivatkozott művek Magyarországon csak idegen nyelven hozzáférhetők. Ennek ellenére javasolom a mű elolvasását a téma iránt érdeklődő minden olvasónak.

Szántó Mihály

N. G. PAVLENKO

ELMÉLKEDÉSEK A HADVEZÉR SORSÁRÓL

(*Voenna-istoricseskij Zsurnál, 1988. 10., 11., 12. sz.*)

Egyre többet foglalkoztatja a szerzőket G. K. Zsukov életútja. Néhány hónapja fejeződött be Szimonov 5 számon keresztül hűződő visszaemlékezése, és most a folyóirat elkezdte *N. G. Pavlenko* háromrészes cikkét közölni „*Elmélkedések a hadvezér sorsáról (Egy hadtörténész feljegyzései)*” címmel (1988. 10. sz. 14—20. o.). A szerző szerint Zsukov vezető helyet foglal el a második világháború szovjet hadvezérei között és megjegyzi, hogy az irodalomban igen gyakran állítják egy sorba Szuvorovval és Kutuzovval, amit ő helyesenek tart.

Zsukovnak azonban voltak komoly hiányságai is, amelyeket szintén nem szabad elhallgatni. Életútja elég göröngyös volt. A sors előbb szűkmarkú, majd jóindulatú, később bőkezű, a végén pedig rendkívül igazságtalan volt vele. A polgárháború éveiben a vele egykorúak ezredek és hadosztályok élén álltak, ő pedig nem emelkedett a lovasszázad parancsnoki tisztségénél fentebb. A 20-as években ezred-, majd dandárparancsnok, a 30-as években magasabbegységek élén áll. Életének legfontosabb szakasza Halhin—Goltól (1939) a berlini hadműveletekig (1945) tart. Ennél sokkal tovább volt „kegyvesztett a hatalmasoknál”, Sztálinnál ez hét évig tartott (1946 közepétől 1953 tavaszáig), ezalatt az Odesszai, majd az Urali katonai körzet parancsnoka volt. 1957 őszétől 1965 tavaszáig ismét kegyvesztett volt, ezután pedig élete végéig (1974)

viszsaeső. Ezalatt nem volt kapcsolata katonai körökkel, a tisztiházak és klubok zárva voltak előtte. A különféle üldöztetések csaknem negyed évszázadot, életének harmadát teszik ki. Korábban is voltak egyes hadvezérek kegyvesztettek, de ez rendszerint nem tartott ilyen soká.

Kegyvesztettségét Sztálinnál könnyű megmagyarázni, mivel a „Nagy” nem bírta elviselni az olyan vezetőket, akiknek a közismertsége a nép körében, ha részben is, felülmúlta az ő népszerűségét. Meglepő azonban az, hogy a nagy népszerűsége, a hírneve iránti irigység volt az oka a második kegyvesztettségének is. Ezekről az okokról nem beszéltek, de sejteni lehetett őket. A Zsukov hírnevétől való félelem jó példája volt az a „manőverezés”, amit L. Brezsnyev és segítői hajtottak végre abból a célból, hogy Zsukovot, akit a Moszkvai Területi Pártszervezet küldöttnek választott, ne engedjék be a párt XXIV. kongresszusára. Ott ugyanis, ha csak ideiglenesen is, beárnyékolta volna a főtítkár népszerűségét. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy a nemzeti hősök kegyvesztettsége, valamint az, hogy áruló, összeesküvő címkéket ragasztanak rájuk, gyakran ellenkező reakciót vált ki a népből. Ugyanakkor az, hogy Zsukovra elég ügyetlenül a „bonapartista” jelzőt ragasztották, eljlesztett tőle egyes kutatókat, írókat, újságírókat és két évtizedig alig jelent meg róla valami. Hetvenedik születésnapjára egyet-